

# ILM FAN XABARNOMASI

## Ilmiy elektron jurnali

### BUXGALTERIYA HISOBIDA CHET EL VALYUTASIDAGI OPERATSIYALARNI AKS ETTIRISH TARTIBI.

*Bozorboyev Ulug'bek Umidjon o'g'li*  
*Andijon Mashinasozlik instituti Iqtisodiyot fakulteti*  
*Buxgalteriya hisobi va audit yo'nalishi K 11-20 gurux talabasi*  
[ulugbekbozorboyev4290@gmail.com](mailto:ulugbekbozorboyev4290@gmail.com)

Chet el valyutasida ifodalangan xo'jalik operatsiyalari, aktivlar va majburiyatlarni (ustav kapitalini shakllantirish bo'yicha majburiyatlardan tashqari) so'mga qayta hisoblashda O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan o'rnatilgan chet el valyutasining so'mga nisbatan kursining o'zgarishiga qarab ijobiy yoki salbiy kurs farqi yuzaga keladi.

O'zbekiston Respublikasida barcha xo'jalik yurituvchi sub'ektlar milliy valyutada — so'mda buxgalteriya hisobini yuritishi va moliyaviy hisobotlarni taqdim etishi shart, agarda qonunchilikda boshqa tartib ko'zda tutilmagan bo'lsa. Xo'jalik yurituvchi sub'ekt tomonidan quyidagilarni amalga oshirishni nazarda tutuvchi bitimlar chet el valyutasidagi operatsiyalar hisoblanadi:

- a) mol-mulkni (asosiy vositalar, nomoddiy aktivlar, tovar-moddiy zaxiralari va boshqa aktivlarni) chet el valyutasiga sotib olish yoki sotish;
- b) chet el valyutasiga ishlar, xizmatlar ko'rsatish va ulardan foydalanish;
- v) to'lash yoki olish summasi chet el valyutasida belgilangan kreditlar va qarzlarni olish yoki berish;
- g) chet el valyutasidagi majburiyatlarni o'ziga qabul qilish yoki majburiyatlarni qoplash.

Chet el valyutasida ifodalangan xo'jalik operatsiyalari, aktivlar va majburiyatlarni (ustav kapitalini shakllantirish bo'yicha majburiyatlardan tashqari) so'mga qayta hisoblashda O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan o'rnatilgan chet el valyutasining so'mga nisbatan kursining o'zgarishiga qarab ijobiy yoki salbiy kurs farqi yuzaga keladi. Buxgalteriya hisobida valyuta moddalarini har oy qayta baholash natijasida vujudga keladigan kurs farqlari moliyaviy-xo'jalik natijalariga 2 xil olib borish usuli orqali hisobdan chiqariladi:

- jamg'arish usuli;

- tog'ridan tog'ri usuli.

Moliya vazirining buyrug'i bilan Buxgalteriya hisobi milliy standarti (22-son BHMS) «Chet el valyutasida ifodalangan aktivlar va majburiyatlarning hisobi»ga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritildi. 19-bandga o'zgartirish kiritildi, unga ko'ra 2019- yil 1- yanvardan boshlab *jamg'arish* usuli boshqa qo'llanmaydi. 2019-yil 1-yanvargacha jamg'arilgan kurs farqlari quyidagi tartibda moliyaviy-xo'jalik faoliyat natijalariga kiritilishi mumkin:

a) debitorlik va kreditorlik qarzlari bo'yicha – ularni so'ndirish (yoki hisobdan chiqarish)ning borishiga qarab;

b) qolgan hollarda – balansning tegishli valyuta moddalari bilan birgalikda xo'jalik operatsiyalarini sodir etishning borishiga qarab.

Chet el valyutasidagi operatsiyalar, shu jumladan quyidagilar bo'yicha operatsiyalar, buxgalteriya hisobida ular amalga oshirilgan sanadagi O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki kursi bo'yicha so'm ekvivalentida aks ettiriladi:

a) kassadagi, bankdagi depozit va ssuda hisobraqamlaridagi, akkreditivlardagi valyuta mablag'lari, valyutadagi ssuda qarzlari;

b) chet el valyutasidagi debitorlik va kreditorlik qarzlari, kreditlar va qarzlari;

v) tuzilgan shartnomalar bo'yicha chetdan keltirilgan tovar-moddiy boyliklar va boshqa aktivlarni bojxona yuk deklaratsiyasini rasmiylashtirish sanasida kirim qilish;

g) chet el valyutasida bojxona to'lovlarini amalga oshirish;

d) chet el valyutasida ifodalangan pul hujjatlari;

e) chet el valyutasidagi qimmatli qog'ozlar.

Buxgalteriya hisobini yuritish maqsadida chet el valyutasidagi ayrim operatsiyalarni so'mga qayta hisoblash sanasi O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining 2004 yil 23 martdagi 51-sonli buyrug'i bilan tasdiqlangan O'zbekiston Respublikasi buxgalteriya hisobining milliy standarti (22-son BHMS) «Chet el valyutasida ifodalangan aktivlar va majburiyatlarning hisobi» ning (2004 yil 21 may, ro'yxat raqami 1364, — O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari to'plami, 2004 y., 20-son, 246- modda) ilovasida keltirilgan.

Chet el valyutasidagi operatsiyalar ushbu valyutaning so'mga nisbatan Markaziy bankning operatsiya amalga oshirilgan sanasidagi kursi bo'yicha so'mda qayta hisoblanishi lozim.

Buxgalteriya hisobida chet el valyutasini xarid qilish va sotish Markaziy bankning valyutani xarid qilish yoki sotish kuniga bo'lgan kursi bo'yicha aks ettiriladi.

Chet el valyutasini Markaziy bank kursidan past yoki yuqori qiymatda sotish (xarid qilish) natijasida vujudga keladigan kurs farqlari xo'jalik yurituvchi sub'ektning moliyaviy natijalariga moliyaviy faoliyatdan daromadlar (xarajatlar) sifatida olib boriladi.

Buxgalteriya hisobida chet el valyutasini sotish quyidagi tartibda aks ettiriladi:

a) chet el valyutasini Markaziy bank kursi bo'yicha valyuta schyotidan o'tkazilishi (ko'chirilishi): debet bankdagi maxsus schyotlardagi pul mablag'larini hisobga oluvchi schyotlar (5500);

kredit chet el valyutasidagi pul mablag'larini hisobga oluvchi schyotlar (5200);

b) chet el valyutasini Markaziy bank kursidan yuqori bahoda sotilganda sotilgan chet el valyutasining so'mdagi ekvivalentini hisob-kitob schyotiga kirim qilinishi: debet hisob-kitob schyotidagi pul mablag'larini hisobga oluvchi schyotlar (5100) — sotilgan chet el valyutasining sotish kunidagi valyuta bozoridagi bitim kursi bo'yicha so'mdagi ekvivalent qiymatiga;

kredit bankdagi maxsus schyotlardagi pul mablag'larini hisobga oluvchi schyotlar (5500) — sotilgan chet el valyutasining Markaziy bank kursi bo'yicha so'mdagi ekvivalent qiymatiga; kredit 9540 «Valyutalar kurslari farqidan daromadlar» schyoti — sotilgan chet el valyutasining sotish kunidagi valyuta bozoridagi bitim kursi bo'yicha so'mdagi ekvivalent qiymati bilan sotilgan chet el valyutasining Markaziy bank kursi bo'yicha so'mdagi ekvivalent qiymati o'rtasidagi farq summasiga;

v) chet el valyutasini Markaziy bank kursidan past bahoda sotilganda sotilgan chet el valyutasining so'mdagi ekvivalentini hisob-kitob schyotiga kirim qilinishi:

debet hisob-kitob schyotidagi pul mablag'larini hisobga oluvchi schyotlar (5100) — sotilgan chet el valyutasining sotish kunidagi valyuta bozoridagi bitim kursi bo'yicha so'mdagi ekvivalent qiymatiga; debet 9620 «Valyutalar kurslari farqidan zararlar» schyoti — sotilgan chet el valyutasining sotish kunidagi valyuta bozoridagi bitim kursi bo'yicha so'mdagi ekvivalent qiymati bilan sotilgan chet el valyutasining Markaziy bank kursi bo'yicha so'mdagi ekvivalent qiymati o'rtasidagi farq summasiga;

kredit bankdagi maxsus schyotlardagi pul mablag'larini hisobga oluvchi schyotlar (5500) — sotilgan chet el valyutasining Markaziy bank kursi bo'yicha so'mdagi ekvivalent qiymatiga.

Buxgalteriya hisobida chet el valyutasini sotib olish quyidagi tartibda aks ettiriladi:

a) chet el valyutasini sotib olish uchun xarid kuniga bo'lgan valyuta bozoridagi bitim kursi bo'yicha hisob-kitob schyotidan so'm mablag'larini o'tkazish (ko'chirish):

debet bankdagi maxsus schyotlardagi pul mablag'larini hisobga oluvchi schyotlar (5500); kredit hisob-kitob schyotidagi pul mablag'larini hisobga oluvchi schyotlar (5100);

b) chet el valyutasini Markaziy bank kursidan yuqori bahoda xarid qilinganda:

debet chet el valyutasidagi pul mablag'larini hisobga oluvchi schyotlar (5200) — xarid qilingan chet el valyutasining Markaziy bank kursi bo'yicha so'mdagi ekvivalent qiymatiga; debet 9620 «Valyutalar kurslari farqidan zararlar» schyoti — xarid qilingan chet el valyutasining Markaziy bank kursi bo'yicha so'mdagi ekvivalent qiymati bilan xarid qilingan chet el valyutasining xarid kunidagi valyuta bozoridagi bitim kursi bo'yicha so'mdagi ekvivalent qiymati o'rtasidagi farq summasiga; kredit bankdagi maxsus schyotlardagi pul mablag'larini hisobga oluvchi schyotlar (5500) — xarid qilingan chet el valyutasining xarid kunidagi valyuta bozoridagi bitim kursi bo'yicha so'mdagi ekvivalent qiymatiga;

v) chet el valyutasini Markaziy bank kursidan past bahoda xarid qilinganda:

debet chet el valyutasidagi pul mablag'larini hisobga oluvchi schyotlar (5200) — xarid qilingan chet el valyutasining Markaziy bank kursi bo'yicha so'mdagi ekvivalent qiymatiga; kredit bankdagi maxsus schyotlardagi pul mablag'larini hisobga oluvchi schyotlar (5500) — xarid qilingan chet el valyutasining xarid kunidagi valyuta bozoridagi bitim kursi bo'yicha so'mdagi ekvivalent qiymatiga;

kredit 9540 «Valyutalar kurslari farqidan daromadlar» schyoti — xarid qilingan chet el valyutasining Markaziy bank kursi bo'yicha so'mdagi ekvivalent qiymati bilan xarid qilingan chet el valyutasining xarid kunidagi valyuta

bozoridagi bitim kursi bo'yicha so'mdagi ekvivalent qiymati o'rtasidagi farq summasiga;

Buxgalteriya hisobida konsignantga bo'lgan chet el valyutasidagi kreditorlik qarzi konsignatsiyaga olingan tovarlarni sotish sanasidagi Markaziy bankning kursi bo'yicha vujudga keladi.

### Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Kodirxonov S.B. Sanoat korxonalarida buxgalteriya hisobi T.: Ukituvchi 1993yil.
2. Umarova M. Eshboyev U. Axmadjonov K. "Buxgalteriya hisobi" 1999-yil.
3. Karimov A., Islomov F., va boshqalar. Buxgalteriya hisobi. Darslik. – T.: "Sharq" nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi, 2015.-592b.
4. Ortikov X.A. va boshqalar. Buxgalteriya hisobi bo'yicha uslubiy qo'llanmalar to'plami. Toshkent, "NORMA", 2018. — 368-6.